

Pritz Pál:

A Szovjetunió elleni magyar hadbalépés döntési mechanizmusa

1941. június 27-én délelőtt az Országgyűlés Képviselőházában Bárdossy László miniszterelnök egészen rövid bejelentést tett. Utalt arra, hogy a Ház elnöke méltó szavakkal bélyegezte meg „a szovjet népjogellenes és minősíthetetlen támadását”. „A magyar királyi kormány” – folytatta - „megállapítja, hogy a támadások következtében Magyarország és a Szovjetunió között a hadiállapot beállott.”

A XX. századi magyar történelem egyik legsúlyosabb, következményeit tekintve a legdrámaibb eseménye kezdődött meg ezzel, miközben formailag szinte nem történt semmi.

A kormány nem ragaszkodott ahhoz, hogy állásfoglalása előtt az államfő kikérje a testület véleményét, a Képviselőház pedig ügyet sem vetett arra, hogy éljen a vonatkozó hatályos törvénye adta jogával.

Azzal a jogával, hogy a honvédség már megtörtént országhatáron túli alkalmazásához haladéktalanul megadja vagy azonnal megvonja a hozzájárulását. (Már ennek a napnak a hajnalán a magyar légi erők szovjet városok bombázására indult, néhány órával később pedig szárazföldi egységek is átlépték a határt.)

1945-ben a népbíróság előtt Bárdossy majd azt mondja, azért nem szavaztatta meg a képviselőket, mert egyszerűen nem tudta az ilyen esetben megteendő intézkedéseket.

– Teljesen tisztában vagyok azzal – mondotta ekkor –, hogy ismernem kellett volna a törvényt. Az lebegett a szemem előtt, hogy sietni kell – mondja elképesztően póré őszinteséggel –, és ezért jelentettem be.

Miért kellett úgy sietni?

A korabeli források gondos mérlegelése alapján határozottan állíthatjuk: semmi olyan *közvetlen* ok nem volt, ami ezt a felelőtlen sietséget indokolta volna.

Közvetett okok ellenben voltak, s azok súlya irgalmatlanul nagy volt.

1. A trianoni Magyarország 1938 és 1941 között 93 ezer km² területét több mint 170 ezer km²-re növelte. És ez messze nem saját erejéből történt. Azt lényegében teljes egészében a hitleri Németország ereje, (természetesen önös érdeke diktálta) akarata tette lehetővé. Ennek nyomán Berlin közép-európai szövetségi rendszerét roppant súlyos belső ellentmondások feszítették. A máig tisztázatlan június 26-i kassai provokáció pillanatában már csak Magyarország nem volt hadviselő fél. Szlovákia és Románia kimondottan azt remélte háborús részvételétől, hogy Hitler javára korrigálja a korábbi területi döntéseket. Magyarországnak feszült volt a viszonya Horvátországgal, s a legyőzött Szerbiával szemben az volt az érdeke, hogy az ne nyerhesse vissza korábbi státuszát. Ebből következőleg Magyarországnak nagyon fontos érdeke volt, hogy Berlinnel jó viszonyban legyen.

1941 júniusában Németország ereje – nemzetközi megítélés szerint – olyan irtóvalóan nagy volt, hogy a Szovjetunió legyőzését rövid hónapok kérdésének látták.

Adolf Hitler 1938-1939-ben Csehszlovákia, 1941 tavaszán Jugoszlávia szétveréséhez kért – jelentős (1918 előtt a Magyar Királysághoz tartozott) területek kilátásba helyezésével – tevőleges magyar részvételt. Most ellenben nem kért semmit. Nem akart kérni, mert nem akart újabb területekkel gyarapítani Magyarországot. Hitler ezért szfinx-szerű rejtélyességbe merevült. Hiszen jól tudta, hogy a fent vázolt helyzet Magyarországot úgyis belesodorja a háborúba. Ez a számítás azért is reális volt, mert a német-magyar katonai együttműködés okán a magyar politikai vezetést a magyar katonai vezetés ilyen irányú erős nyomás alatt tartotta.

Werth Hernrik, a Honvéd Vezérkar főnöke már május elején olyan emlékirattal bombázza a miniszterelnököt, amelynek az volt a lényege, hogy a szovjet-német háború elkerülhetetlen, s abban Finnország, Magyarország, valamint Románia részvétele is elkerülhetetlen lesz.

Bárdossy jól sejtette, hogy Werth fellépését a német vezérkartól birtokába került értesülés motiválhatta. Ismeretesen a Barbarossa-terv nem tartalmazta Magyarország felkérését a támadásban való részvételre. Ez azonban – ismételjük – csupán azt jelentette, hogy a Führer már oly mértékűnek tartotta (joggal) Magyarország függőségét, hogy azt kombinálta, a magyarok anélkül sodródni majd a háborúba, hogy azért újabb területi engedményt kellene kilátásba helyeznie.

A katonák viszont tisztában voltak a háború mértéktelen kockázatával, ezért a honvédséggel való kapcsolataik elmélyítésére, arra törekedtek, hogy Werth Henrik és köre hozza mozgásba a magyar politikai vezetést. Kurt Himer tábornok, aki már a délszláv háború előkészítésében a német hadsereg-főparancsnokság magyarországi összekötője volt, s azóta sem hagyta el Magyarországot, május utolsó napjaiban már a Szovjetunió ellen készülõ német agresszióban történõ magyar közreműködés érdekében tárgyalt. Bár korrekten megmondta, hogy nincs berlini felhatalmazása, mégis a honvédség mozgósítására osztogatott tanácsokat.

Ezeknek az ösztönzéseknek hatására május 31-én, majd június 14-én Werth újabb memorandumokkal gyakorolt nyomást a miniszterelnökre.

A Bárdossyra nehezedõ katonai nyomást a berlini követ, Sztójay Döme diplomáciai erőszakoskodása tetézte. Május 24-én a német támadást június derekára prognosztizálta. Sztójay tudta, hogy Hitler nem fogja Magyarországot katonai részvételre felkérni, ezért újabb és újabb jelentései révén azzal tépte Bárdossy idegeit, hogy a románok szerephez fognak jutni, részvételükért cserében vissza fogják kapni Besszarábiát, s "érdemeik" alapján a második bécsi döntés revízióját iparkodnak majd elérni. E veszedelem elhárítása érdekében szintén a Berlinnek való felajánlkozást szorgalmazta.

2. Az 1919 augusztusától berendezkedõ rendszert korrekten **korlátozottan parlamentáris rendszerként** jellemezhetjük. Ebbõl és a korabeli mentalitási viszonyokból adódóan alakult ki az elõljáróban bemutatott helyzet. Az 1920: XVII. tc. értelmében Horthy Miklós két feltétellel vihette az országot háborúba. 1. Szükség volt

a kormány *előzetes* pozitív állásfoglalására. 2. Szükség volt a parlament egyetértésére. Ezt elegendő volt *utólag* kikérni, ám azt „haladéktalanul” utólag meg kellett tenni.

Mindezzel szemben június 26-án dél után két óra körül (tehát Kassa bombázása után alig egy órával) Werth Henrik már az államfőnek referált a provokációról. Lépését a miniszterelnököt megkerülve tette meg. Minden vizsgálatot mellőzve azt állította, hogy szovjet támadás történt.

Horthy Miklóst a bombázás mérhetetlenül felháborította, s a kormány állásfoglalásának elébe vágva a hadi állapot mellett döntött.

Bárdossy László tudomásul vette a jogelvonást, kormánya pedig a kormányzói döntés szerint foglalt állást. A kormány tagjai – egy-két kivétellel – külpolitikai horizonttal nem rendelkeztek. A felelőtlenül gyors döntésben nem látták meg az országra leselkedő veszedelmeket.

A Képviselőház hozzájárulását a miniszterelnök-kormányfő csak július 24-én kérte meg, s azt október 23-án kapta meg. A honatyák természetesen nem töprengtek hónapokig a helyes döntésen. E késői aktus is plasztikusan jelzi, hogy mennyire nem egy-két ember meggondolatlan hirtelen cselekedete, hanem az akkori hivatalos Magyarország egészének döntése volt a hadba lépés.

3. A külpolitikai horizont hiánya ideológiai elvakultsággal párosult. Képtelenek voltak az ideológiai szempontokat a politikai nézőponttól elkülöníteni.

Az ideológiai elvakultság pedig messze nem csak a kormánynak volt a sajátja. Az nagyjában és egészében az egész rendszert jellemezte.

Élén az államfővel.

– Lesülne az arcomról a bőr – mondta Horthy Miklós a jogtalanul meghozott döntésének végrehajtására magához kéretett miniszterelnökének –, ha ezt az aljas támadást megtorlatlanul hagynám.

Bárdossynak csupán egy alternatíva maradt: lemond, vagy úgy vállal a hadba lépésért felelősséget, hogy magának a döntésnek az érdemi kialakításában semmiféle szerephez nem juthatott?

Az utóbbit vállalta.

Nincsen arra hiteles felelet, hogy mi történik akkor, ha Bárdossy László június 26-án a kormányzói kihallgatásról nem a minisztertanács összehívására siet, hanem visszaadja megbízatását. Arra ellenben van hiteles válasz, hogy majd később, 1942 márciusában – még az 1941. júniusnál is sokkal nehezebb helyzetben – nem a németek embere lett az utód. Hiszen Kállay Miklóst maga Bárdossy László sem nevezte soha a németek emberének. Sőt éppen azért bírálta, mert németellenes politikájával – hite szerint – az ország érdekeit veszélyeztette.

S arra is van kétségbevonhatatlan felelet, hogy milyen is lett a Bárdossy-kormány öröksége.

Bárdossy László korábban Teleki Pál miniszterelnöknek volt a külügyminisztere. Bár Telekivel ellentétben ő maga nem volt államférfi, hanem csak tisztviselője hazájának, ám a körütekintés, az arra való törekvés messze jobban jellemezte, mint azt sok helyütt szokás állítani. Például 1941 áprilisában, amikor a német csapatok a tervezettnél korábban, 6-án átlépték a német-jugoszláv, 7-én pedig a magyar-jugoszláv határt és elsöprő lendülettel kezdték meg az ország elfoglalását, akkor Bárdossy tartja magát az öngyilkos elődje által kialakított forgatókönyvhöz, tehát bevárja azt a 10-én bekövetkező pillanatot, amikor Zágrábban kikiáltják az „önálló” Horvátországot. Pedig akkor jugoszláv légierő sorozatban provokálja a magyar hadba lépést, ám arra Jugoszlávia ellen soha nem került sor.

Ám azt is el kell mondanunk: Bárdossy ekkor is ahhoz a forgatókönyvhöz tartja magát, amelyet halálával Teleki Pál már érvénytelenített.

A hivatalos Magyarország azonban erről nem vesz tudomást, az új miniszterelnök számára pedig ez a mérvadó.

A Szovjetunió elleni hadba lépésnél is Bárdossy számára a hivatalos Magyarország akarata a mértékadó. Ezért hajol meg az államfő elszigetelt, alkotmányjogilag kifogásolható döntése előtt. Az ő körütekintésre való törekvése csak abban nyilvánul meg, hogy a magyar haderő a Szovjetunió elleni támadást mintegy 45 ezer katonával indítja meg.

Ez erősen különbözött Werth Henrik és társai álláspontjától, akik a frontra vezényelték volna szinte az egész magyar honvédséget.

A kiküldött erő ellenben a német támadó erő létszámának csak mintegy *másfél százalék*a. A döntés mögött a kormányfő azon elgondolása volt, hogy a minimális lépések taktikája sikert hoz: kivédi a német „atmoszférikus” nyomását, s ugyanakkor megmarad az ország mozgási szabadsága.

Az ellenben ezek után nem maradhatott meg.

Bárdossy nagyot tévedett amikor bízott a kis lépések taktikájának a sikerében. Követhették kis lépések a hadba lépést, ám maga a június 27-i bejelentése irgalmatlanul nagy döntés volt.

Sokak hitével szemben nem a vak Végzet, hanem ez lökte rá az országot arra a lejtőre, amelyen már a másik két világhatalommal bekövetkező hadi állapot akkor és úgy elkerülhetetlen volt.

Ez óriási különbség a júniusi drámához képest.

Nem szeretnénk félreértetni: az adott körülmények között Magyarország nem kerülhette el a Szovjetunióval való hadi állapotot. Ám annak akkor és úgy nem kellett bekövetkeznie.

Márpedig a történelemben a **mikornak** és a **hogyanak** igen nagy a jelentősége.

Mindenképpen sorsformáló, helyenként sorsfordító.

A Nagy-Britanniával 1941. december elején bekövetkezett hadi állapot ellenben akkor és úgy elkerülhetetlen volt. Mert Magyarország Londontól – Sztálin akaratából – nem csupán ultimátumot kapott.

Az ultimátum kemény, de teljesíthető követelés.

Ez teljesíthetetlen volt

És egy héttel később – most Adolf Hitler akaratából – ugyancsak **elkerülhetetlen volt** az USA-val szembeni hadiállapot.

Mert a Szovjetunióval háborúzó, Angliával hadi állapotban lévő, szomszédjaival egytől egyig rossz viszonyban lévő, az olasz szövetségéstől támaszt nem kapó Magyarországnak csak az igazódás maradt.

Íme egy kis nép sorsa Adolf Hitler és Joszif Visszárionovics Sztálin között.

Ezt a sorsot a történelmi múlt, a geopolitikai helyzet, s nem csekély mértékben az ország akkori urainak elhibázott politikája formálta.

Köszönöm figyelmüket.

(Elhangzott A Nagy Honvédő Háború – 70 éve támadta meg a náci Németország a Szovjetuniót c. nemzetközi tudományos konferencián, 2011. június 10-én.)